

עלוז שבועי מבית 'בני אמונים' וכל מאמינים

פְּרִשֶׁת דְּבָרִים

תשע"ט

291

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

ברכת המזון במדבר - מדברין

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" (א כ)

בפתיחתו לספר דברים באר הרמב"ן: על אף שבסיני הצטיינו על המצוות כלן, המתין משה מלפרט את חלקו עד ספר דברים: "כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ... או מפני שאינו תדירות, לא הזכירם רק בבנים נוהלי הארץ".

תמה הרד"ב: היאך נתן להגדיר את כל המצוות שבספר דברים בהגדרת שאינו תדירות, וכי מצות 'ברכת המזון' שעליה הצטיינו להלן בפרשת עקב (נ): "ואכלת ושבעת וברכת..." היא מצוה תדירה?

תור רבי מאיר דן פלוגתא רבה של אוסטרו-מזובייצק: שלא כהנחת הרב"ז, הנמוק לכך שלא הצטוו ישראל בברכת המזון עד לחמש דברים, אינו משום אי שכיחותה, אלא משום שלא התחייבו בה אלא בכניסתם לארץ. שהרי כך מוכח מלשון הגמרא: "משה תקן לישאל ברכת הן בשעה שירד להם מן" (ברכות מח ב), הרי שבהיותם במדבר לא ברכו ישראל אלא מכת תקנת משה, ורק בכניסתם לארץ התחייבו בה מן התורה.

ש"ת הרדב"ן ח"ו בא"מ מגן: פלי' קמיה

תוכחה ולמוד זכות כאחד

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ידו" (א א)

"לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכניסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודן של ישראל" (רש"י).

כלל ידוע הוא (ראה ב"ר יב א) כי תבת 'אלה' באה למעט. מה שמעטת היא כאן?

פרש רבי שלמה קלווגר רבה של בראדי:

אף בשעה שהוכיח משה את ישראל, לא חדל מללמד עליהם זכות לפני הקדוש ברוך הוא. כפי שאמרו חכמים בנוגע לחטא העגל (דב"ר א ב): "לישראל אמר (שמות לב ל): 'אתם חטאתם חטא גדול, לקדוש ברוך הוא אמר (שם לב א): 'למה ה' יחרה אפך בעמך...'. לכך רמז הכתוב: 'אלה הדברים' - המוסר והתוכחות, 'אשר דבר משה אל כל ישראל' - אולם לפני ה' למד עליהם זכות.

אמרי שפר

'שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונו'

"הבו לכם אנשים חכמים ויבנים וידעים לשבטיכם" (א י)

"וידעים לשבטיכם" - שהם נכרים לכם. שאם בא לפני מעטף בטליתו, איני יודע מי הוא ומאזה שבת הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו, שאתם גדלתם אותו" (רש"י).

היתכן שמשנה רבנו, אדון הנביאים, לא הכיר באדם העומד לפניו?

תור רבי יחיאל מיכל היבנר מניזנוב, על פי המספר על האוהב ישראל מאפסא, ש'רוב אהבת ישראל ששכנה בלבנו, היה מתפלל ומבקש שלא יראה שום דבר רע על שום יהודי. לפי זה יתכן לומר, שאף משה רבנו שהיה אוהבם של ישראל בקש שלא יראה שום חסרון בעומדים לפניו, ולפיכך בקש מאחרים שיעידו בפניו האם אותו אדם שהוא עומד למנות כשופט, אכן הגון וראוי לתפקידו.

לבושי מכלול השקטות אות ט

רזי אמונים

מרמזי אמן בפרשה

אמן מצילה מחודת הדין

"ואמר אלכם לא תערצו ולא תיראו מהם" (א כט)

"ולא תיראו מהם" - ראשי תבות 'מות' וסופי תבות 'אמן'. ללמד כי המקפיד על עניית אמן, אל לו לפחד מיום המות. שהרי מבטח הוא שתכר ומיד יפתחו בפניו שערי גן עדן, כפי שאמרו חכמים (שבת קט"ב): "כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן", ופרש הגון איש ח"י (בו יהודעי' שם) שהעונה אמן, מיד בעלות נשמתו לעולם העליון יראה את שערי גן עדן פתוחים לקראתו, לבל יעלה בלבו שום פחד מדין של מעלה.

יושי ציון אות כד

העניים נדרשים להתפלל על העשירים

"לא תכירו פנים במשפט פקטן כגדל תשמעו" (א יז)

בתקופת כהנתו של רבי ירחם יהודה ליב פרלמן כרבה של מינסק פרץ סכסוך גדול בין כמה סוחרים עשירים. מטיבע הדברים עסוק היה הרב עד למעלה ראש בישוב הסכסוך, מה שגרם לתורעמת בקרב מהגני קהלתו אשר טענו כי תפקידו של הרב הוא לעמד דוקא לצד העניים, לשמור על זכויותיהם ולהצילם מיד עושתיהם!

השיב להם הגדול ממינסק: טעות היא לחשב שחובת הרב לדון דין אמת נועדה כדי לשמור על זכויותיהם של העניים. אדרבה, מפרוש רש"י לפסוק: "פקטן כגדל תשמעו" - "שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בגזיית", משמע שדאגה התורה אף לזכויות העשיר. יתר על כן, לא רק שאין לעניים להצר על כך שרוב העיר מתעסק בישוב ההדורים בין העשירים, אלא אדרבה עליהם אף להתפלל להצלחת העשירים. שכן מכת הצלחתם במסחר הם מפרנסים מאות ואלפי בני אדם, וכל נזק הנגרם להם

פוגע גם באלו התלויים בהם. הגדול ממינסק השיח הרביעי

התפלה מסייעת לדון לפסק פהלכה

"והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי" (א יז)

ספר רבי יחיאל שלינגר, תלמיד ה'חתם סופר': עמדתו לצד מורי ורבי ה'חתם סופר' פאשר הובאה לפניו שאלה הלכתית קשה ומסבכת. הבחנתו כי בטרם השיב, עצם מורי ורבי את עיניו בדבקות, ורק לאחר מכן ענה על השאלה. פאשר הבחין כי אני תמה על המראה שנגלה לפני, הסביר לי בצחות לשונו: התורה מלמדת את הדברים: "והדבר אשר יקשה מכם" - פאשר נקלעת שאלה קשה לפתחכם, "תקרבון אלי" - התקרבו אלי והדבקו בי, ובזכות זה: "ושמעתי" - אעיר עיניכם לפסק פהלכה.

בית יוסף הקדוש עמי קיא

תפלה על העם הנכון

"ושלחה אנשים לפניו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר" (א כב)

"וישבו אתנו דבר" - באיזה לשון הם מדברים? (רש"י). וכי מה אכפת היה לישראל באיזו לשון מדברים יושבי הארץ?

פרש ה'חתם סופר':

על הפסוק (במדבר כא א): "וישמע הפנעני מלך ערד", פרש רש"י שהפנעני היו עמלקים ששנו את לשונם לדבר בלשון פנענית, כדי להטעות את ישראל שיתפללו לה' שייתן בידם את הפנענים, וכך לא תועיל תפלתם להנצל מהעמלקים.

אף כאן אמרו בני ישראל למשה כי סבת רצונם לשלח מרגלים היא כדי שיידעו איזו שפה מדברת בכל אחת מערי הארץ, כדי לדעת איזו אמה מתגוררת בה, ועל ידי כך בשעת המלחמה יוכלו להתפלל על העם הנכון שינתן בידם.

טענה זו אכן מצאה חן בעיני משה, כפתוב בפסוק הבא: "וישב בעיני הדבר".

חתם סופר

כחם של בעלי תשובה

"ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנהנו נעלה ונלחמנו" (א יא)

יש להבין, מה מקומו של ודוי זה כאן, וכי יבא להם הנצחון ששכר על חטאיהם?

פרש ה'חתם סופר':

אכן, היא הנותנת, דוקא משום ששבו בני ישראל בתשובה על חטאיהם, מן הדיו היה שזוכו לסייע מיד משמים. שהלא אמרו חכמים (ברכות לד ב): "מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין".

חתם סופר

וכל מאמינים

"לכה נקרא העונה אמן 'שמר אמונים' (שבת קיט ב), לפי שעל ידי עניית אמן משמרים את האמונה, פי עקר אמונה נתלה בעניית אמן" (מגלה עמקות' האזינו).

לרגל י"ג באב יומא דהולוא של המגלה עמקות'

ברכות השחר: בקול בכונה בחברותא.

השקמת בית המדרש (א)

מטר ארצכם בעתו, ובודאי לא יזק מסחרו מחמת שיקפיד על הנהגתו להתפלל בזמן.

הסדר בעבודת ה' כקשר של מרגליות

רגיל היה המשגיח רבי ירחם ממיר, להמחיש בשם רבו הסבא מקלם את חשיבות הסדר בעבודת ה', לקשר הנעשה בשרשרת של מרגליות: אף שבודאי העקר הן המרגליות, והקשר טפל להן, חשיבות הקשר כה רבה, שהלא אם יתירו את הקשר יפלו כל המרגליות ארצה.

כזו היא חשיבותו של הסדר בעבודת היום; הוא השומר את כל הקנינים שרוכש האדם בעבודת יומו. על כן אם הוא מקפיד לקום משנתו בזמן קבוע, ועל ידי כך להתפלל בזמן קבוע, אף על תורתו, תפלתו ומצוותיו נעשות בדרך של סדר וקביעות, ורק כך יכול הוא להיות בטוח שהקנינים הרותמים שירושב בעבודת היום ישמרו בנפשיו לנצח (דעת תורה במדבר ע"ו).

אף המשגיח הגדול לוינשטיין, מגדולי תלמידי קלם, הקפיד מאד להשכים בזמן קבוע כדי להתכונן לתפלה. רגיל היה לומר בשיחותיו, שתפלה בלא הנהגה אינה תפלה, ואם לא באים אליה בזמן לא יכולים לזכור כראוי. מתוך כך אף הוא עצמו נהר לבוא מתידי זמן רב קודם התפלה, להתכונן כראוי ולפתח את התפלה בסדרה באמירת ברכות השחר בקול ובקנה. תלמידיו מעידים כי מעולם לא אחר לתפלה, וזאת פעם אחת, בתקופה שיישבת מיר שבתה בקי"דאן. היה זה כאשר לן המשגיח בחדר ששכרו לו באכסניה, ובבקר מצא נוצות שיצאו מהשמיכה שהתכסה בה. כיון שחשש שמא ארע הדבר מחמתו ויפשל באסור גזל, טרח ללקט את הנוצות אחת לאחת, ומתוך כך אחר באותו היום לתפלה.

עוד ספר שבמשך תקופה ארבה מן מכספו עוזרת בית למשפחת אבדו בעל מעלה ממקורו, כדי שתשעה עם ילדיו בשעת הבקר וכך יוכל הלה לבוא לתפלה בזמן (מופת וקראלי ע"ז מה-ס).

הגה"ח רבי אהרן צבי מרומןשטיין שליט"א, ראש כולל סקער ויז'ניץ בבני ברק ותלמידו של מרן בעל 'שבת הלווי', מעיד כי זכה לשמע מפי רבו כשהיה בערב מיו, כי מעת עלותו ארצה, לאחר מופתו מאירופה הבוערת בעת מלחמת העולם השנייה, לא התפלה שחרית לאחר השעה שבע בבקר, תוך שהוא מדגיש שלא חרג מהנהגתו זו ולו ליום אחד.

סגלה לאריכות ימים

במסכת אבות (ג) מנו את 'שנה של שחרית' בין הדברים שימוציאין את האדם מן העולם. באי"ה, המשכים בבקר לתפלה ושהיה בה מתחלתה ועד סופה, סגלה היא בעבור לאריכות ימים. כפי שהובא בגמרא (ברכות נא) שפאשר ספרו לרבי יוחנן שקיימים זמנים בבב"ל, תמה על כך, שהלא הבטחת התורה (דברים יא כא): "למען ירבו ימיכם" נאמרה רק "על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם" - בארץ ישראל? אף כשספרו לו שזאנים אלו מקפידים להיות בבית המדרש בהשקמה ולהשאר שם עד לאחר התפלה, נהה דעתו, שזכו לאריכות ימים מכת ההנהגה זו.

על מרן הסטיפלר ספר כי כשפא לפניו אברך צעיר וספר לו כי פיון שהגיע לזיל שבדו נפטר אביו, חושש הוא לחיי (דברי) לפרך אבותיו... ידאג מן תולדותיו (ב): "הגיע אדם לפרך אבותיו... ידאג מן המיתה!". יעץ לו הסטיפלר על פי דברי הגמרא האמורים שיקפיד להשכים לתפלה ולשהות בה מתחלתה עד סופה (קט"ו ספ"ד ד"ל ע"ג).

משפט שהכרע בכרעה אחת

עד להחריד החלו להשמע, והאורה החגיגית פנתה את מקומה לבהלה נוראית.

קולות בכי וצרחות מלאו את האולם. חלק מהיושבים נסו להמלט החוצה, וחלק אחר נסה לעצור בעדם בתואנה כי בחוץ מסכן יותר, ועליהם לשבץ על הרצפה וללגון על ראשם כהוראות הבטחון. בין כך ובין כך התהפכו שלחנות, והכלים שעליהם התנפצו לרסיסים. בקבוצי משקה נשפכו על הרצפה, וישישים וילדים נשלו איש באחיו.

פחד אלקים.

רבי שלום שבדרון, אשר היה אף הוא בין המשתתפים בהתנהגות העיד לזימים על שראו עיניו:

"הרדנים הרעישו את כל הסביבה, ואזור האולם ששכן סמוך ונראה לגבול, ספג את מרבית האש. אנשים מתוך האולם נסו לברת החוצה, ואנשים מהרחוב נסו להכנס פנימה, ונתוף האולם שורה אפלה מחללת אשר העצימה את הבהלה שבנעתיים.

בתוך, ככילי העניו אינו נוגע לו כלל, שכב הגאון רבי אהרן זצ"ל על הרצפה, ידיו מגוננות על ראשו, עיניו עצומות בדבקות, והוא נושא תפלה. התכופתי כדי להקשיב על מה מתפלל גאון הדור בשעה קשה זו, כשפסבבו מתחוללת מהומת מות? הקשבתו ושמעתי:

רבוננו של עולם, התחנן רבי אהרן על חיי, איה וויל ווייטער לערנען זיין הייליגע תורה! - אני רוצה להמשיך ולהיות בתורתך הקדושה! אגא, הוטרני בחיים.

אף לאחר ששכחו הדי ההפצצות, לא הסתיימה המהומה. החשכה עזו ונתרה בעינה, ותוצאות ההפצצה טרם התבררו. הלה שורה בקרב המזומנים; האחד חפש את אביו ומשגרו מר אחי לזיו, כשצוחות ובכיות היסטוריות מלוות את קולותיהם הרמים.

ורבי אהרן, כמו אינו חש בתחרש שכבי, עזו היה שקוע בתפלתו. אחד מתלמידיו, רבי יצחק גוביץ, ספר לו כי התכופף לכאונו כדי לסייע בידי לקום, ובניתיים הספיק לשומעו קורא בטר לבו, שאטע, איה וויל דיי נאך באדינען! - אבא, אני רוצה להמשיך עוד לעבד אותך, ועוד כהנה וכהנה משפטי בקשה ותנהג אשר באף אחד מהם לא הזכיר את טובתו האישית, ככילי על עומד לנגד עיניו, והוא מיחל לפניו אף ורק שייכל להוסיף ולעבדו.

הבה נתבונן, סים ר' שלום את ספורו בלקח מהדהד: "אלו היינו אנו עומדים שם באותה שעה, על מה היינו חושבים? בודאי על עצמנו ועל בני ביתנו. ואלו ר' אהרן - הדבר היחיד שהעסיק אותו באותה שעה היה אף ורק החיים הנצחיים, שייכל עוד ועוד להוסיף ולקנות תורה וחקמה, לעשות עוד מעט למען כבוד שמים.

זו היתה חתונה ותפלתו של ר' אהרן כל הימים, ומיחן תפלות אלו הגיע בודאי להיכן שהגיע."

קול חוצבי עמי 761

במסגרת סדרת המאמרים המוקדמת על נושאי התפלה, דברנו עד כה על אודות צורת התפלה - אמירתה בעשרה, בבית הנכנס ובמקום קבוע. במאמרים שלפנינו נמשיך ונבאר את חשיבות ההשקמה לתפלה בזמן קבוע, קודם כל האפשר.

ההשקמה בבקר - סוד הצלחת היום

בכל בקר בבריחה דאלו דברים, אנו מונים את הדברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה ומהלך קומת לו עולם הבא, וביניהם: השקמת בית המדרש והזרה ביות מצוות הנהגות, ככבוד אב ואם, גמילות חסדים ועוד, מן נוכח ללמד על חשיבותה הרבה. נהגה אפוא להאיר את הדברים מתוך דברי רבותינו.

מפרסמת היא האמרה השנואה בפי העולם, כי לא לחנם בחר השלחן ערוך לפתח את ספרו הגדול שבו הוא מלמד את הנהגת חיי היהודי, במילים: "והגבר כראוי לעמוד בבקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר, כי יסוד כל המצוות ועבודת ה' טמון בהלכה זו; פאשר לפתח היום בהתגברות ההשקמה בוריות כראוי, אזי הוא ימשיך כראוי.

בכך דרשו את דברי הגמרא (ברכות נא): "הבא להרגך - השכים להרגך, שפוד ההתגברות על היצר הרע טמון בהשקמת הבקר. כי כשפותח האדם את היום בהתגברות כה גדולה על היצר המפתהו להמשיך לשכב, חוטו של חסד ומשך עליו למשך היום כלו, ובכחו להצילו מפתהו היצר הקם עליו (פלא יועיר ערך השקמה).

אל יהי כבוד שמים פחות מקבוצך

על חשיבות ההשקמה לתפלה כתב בספר 'מנוחת המאור' (אא כא):

"לעולם לא אדם זריז ומהיר לקום בבקר ממשתו בלי עצלות, להודות לאל יתברך על חסדיו אשר עשה עמו... ואם יהא מונמם בשנה ימים בלבו שאם יקראו אדם להיות אפלו זהב אדמ, ישכים במוהרה... מה יש לעשות לעבודת מ' שאמר והיה העולם?! ואז יקדים בלב שלם להשכים לעבודת הבורא לילך להתפלל..."

החיי אדם בצאתו הודעת (בית אברהם אורח ח) באר את הדברים בדרך משל, ברוח אותם הימים:

הנה, כשנוסע הסוחר ליריד המתקיים בליפני מדי תופה, כמה הוא הזריז במי היריד לעמד ממושתו בבקר השכם, כדי לא להחמיץ הזדמנות שאולי תקרה לפניו לרשם סחורה במחיר זול, כדי למוכרה לאחר מפר בדימים מרבים.

והלא דברים קל וחומר: ומה בעניי סחורה שהרוח בה אינו בטוח כלל; שפא לא ימצא סחורה בזול, ואף אם ימצא, שפא תזק או תגב מאתו בדרך, ושפא לא יצליח לבסוף למוכרה. ובכל זאת הסוחר מקפיד לקום מקדם בימי היריד, שפא ואולי יסייע לו הדבר להרויח עוד קמעא. על אחת כמה וכמה מצות התפלה שכל חיי האדם תלויה בה, ואף אם חלילה לא תענה תפלתו, המצוה שפא יבדו לנצח ולעולם לא תאבד מוננו בודאי עליו להקפיד להשכים בבקר כדי לקימה כראוי, שחלילה לא יפסיד שכר כה רב בשביל עצלות מושגת.

מענין לענין באותו ענין, כתב הכתב סופר בפרושו לתורה (פ"ו עקב), כי לא לחנם סמכו בפרשת קריאת שמע: "ולעבדו בכל לבבכם" ל'ונתתי מטר ארצכם', אלא משום שלעיתים ההשקמה לתפלה בצבור עלולה לבטל את האדם מעסקיו, שהרי פעמים שצריך האדם לטפל בהצד דואק בזמן קבוע לתפלה, ואז מפתהו היצר להתפלל בדרך או בביחודות, לפיכך אמרה התורה, שהמקום: "ולעבדו בכל לבבכם" - כשמתפלל בזמן קבוע ובצבור, מוכח לו שזינה ל' ונתתי